

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

1959 • 50 • 2009

EUROPEJSKI TRYBUNAŁ PRAW CZŁOWIEKA

SEKCJA CZWARTA

SPRAWA JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

(Skarga nr 18429/06)

WYROK

STRASBURG

7 grudnia 2010

Wyrok ten stanie się ostateczny zgodnie z warunkami określonymi w art. 44 ust. 2 Konwencji.

Wyrok może podlegać korekcie wydawniczej.

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

W sprawie Jakóbski przeciwko Polsce,

Europejski Trybunał Praw Człowieka (Sekcja Czwarta), zasiadając jako Izba w składzie:

Pan Nicolas Bratza, *Przewodniczący*,
Pan Lech Garlicki,
Pani Ljiljana Mijović,
Pan Ján Šikuta,
Pan Mihai Poalelungi
Pani Nebojša Vučinić,
Pan Vincent Anthony de Gaetano, *sędziowie*,
oraz Pan Lawrence Early, *Kanclerz Sekcji*,

Obrađując na posiedzeniu zamkniętym w dniu 16 listopada 2010 roku,

Wydaje następujący wyrok, który został przyjęty w tym dniu.

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się ze skargi (nr 18429/06) wniesionej w dniu 27 kwietnia 2006 roku przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej do Trybunału na podstawie Artykułu 34 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności ("Konwencja") przez obywatela polskiego, pana Janusza Jakóbskiego ("skarżący").

2. Skarżący, któremu przyznano pomoc prawną, reprezentowany był przez pana B. Sochańskiego, adwokata prowadzącego praktykę w Szczecinie. Polski Rząd ("Rząd") reprezentowany był przez swojego Przedstawiciela, pana J. Wołasiewicza z Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

3. Skarżący wystąpił z zarzutem na podstawie Artykułu 9 Konwencji, że wbrew zasadom jego wyznania w więzieniu odmówiono mu diety bezmięsnej.

4. W dniu 1 września 2008 roku Przewodniczący Sekcji Czwartej zdecydował o zakomunikowaniu skargi Rządowi. Zgodnie z Artykułem 29 ust. 1 Konwencji Trybunał zdecydował o łącznym rozpatrzeniu meritum i dopuszczalności skargi.

FAKTY

I. OKOLICZNOŚCI SPRAWY

5. Skarżący urodził się w 1965 roku i aktualnie jest osadzony jest w Zakładzie Karnym w Nowogrodzie.

6. Od 20 czerwca 2003 roku skarżący odbywa karę ośmiu lat pozbawienia wolności nałożoną przez Sąd Okręgowy z Poznaniu w wyniku skazania go za gwałt.

7. Wcześniej skarżący przebywał w Zakładzie Karnym w Goleniowie. Kilkakrotnie występował z prośbą o podawanie mu posiłków bezmięsnych z uwagi na dietetyczne nakazy jego religii. Twierdził, że jest Buddystą i ściśle przestrzega buddyjskich zasad dietetycznych Mahayana, które nakazują powstrzymanie się od spożywania mięsa.

8. W dniu 19 stycznia 2006 roku więzienny lekarz dermatolog zalecił umieszczenie skarżącego na diecie bezmięsnej z uwagi na jego problemy zdrowotne. Na okres trzech miesięcy przyznano mu dietę pozbawioną wieprzowiny (dieta PK), która zawierała bardzo niewielkie ilości mięsa i przysługiwała również sześciu muzułmanom osadzonym w Zakładzie Karnym w Goleniowie.

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

9. W dniu 20 kwietnia 2006 roku lekarz, który badał skarżącego uznał, że nie ma już medycznych wskazań dla utrzymywania w stosunku do skarżącego diety PK. Dlatego też przerwano stosowanie tej diety. Skarżący sprzeciwił się temu i zagroził strajkiem głodowym.

10. W dniu 27 kwietnia 2007 roku skarżący wystąpił do Prokuratury Rejonowej o wszczęcie postępowania karnego przeciwko pracownikom Zakładu Karnego w Goleniowie. Skarżący twierdził, że pomimo jego kilkakrotnych próśb o zapewnienie mu diety bezmięsnej, otrzymywał posiłki zawierające produkty mięsne. A ponieważ z powodów religijnych nie mógł jeść mięsa, musiał polegać na paczkach żywnościowych otrzymywanych od rodziny. Zmuszony był przyjmować posiłki, które następnie wyrzucał. Odmowa ich przyjmowania została bym potraktowana jako podjęcie strajku głodowego, co z kolei skutkowałoby karą dyscyplinarną. W dniu 13 czerwca 2006 roku Prokurator Rejonowy w Goleniowie umorzył postępowanie karne dotyczące zarzutów skarżącego.

11. W dniu 3 lipca 2006 roku Misja Buddyjska w Polsce skierowała do władz więziennych list popierający wystąpienie skarżącego o dietę bezmięsną. Jego autorzy twierdzili, że Buddyści Mahayana w sytuacji, gdy zmuszeni są spożywać mięso stają przed poważnym problemem natury moralnej. Zgodnie z obowiązującymi zasadami, Buddysta Mahayana powinien unikać jedzenia mięsa, okazując w ten sposób współczucie dla wszystkich żyjących istot. W swoim liście prosili oni dalej władze, aby te po prostu wyeliminowały produkty mięsne z posiłków podawanych skarżącemu.

12. W dniu 17 lipca 2006 roku skarżący zwrócił się do Naczelnika Zakładu Karnego w Goleniowie z prośbą o podawanie mu posiłków bezmięsnych, argumentując to dietetycznymi wymogami jego przekonań religijnych. Stwierdził on, że dieta PK zawiera produkty mięsne i dlatego też nie zaspokaja jego potrzeb. Prośba skarżącego została odrzucona w dniu 16 października 2006 roku. Decyzja ta nie podawała żadnych powodów.

13. W dniu 21 sierpnia 2006 i 31 sierpnia 2006 roku skarżący wystąpił do Prokuratury Rejonowej o wszczęcie postępowania karnego przeciwko strażnikom więziennym. Twierdził on, że dokonano ingerencji w jego przekonania religijne, w szczególności dlatego, że strażnicy więzienni używali w stosunku do Misji Buddyjskiej w Polsce określenia "sekt". Ponadto wrzucili oni do toalety religijne publikacje należące do skarżącego. W dniu 19 sierpnia 2006 roku skarżący, po przyjęciu odwiedzin rodziny, został poddany rewizji osobistej. Zdjął on wówczas swoje ubranie, za wyjątkiem bielizny, po czym strażnik więzienny miał dotykać intymnych części jego ciała. Następnie nakazano mu ukucnąć, a pozostali strażnicy więzienni wyśmiewali się z niego.

14. W dniu 29 października 2006 roku Prokurator Rejonowy w Goleniowie odmówił wszczęcia postępowania karnego przeciwko wskazanym osobom. Uznał on, że zarzuty skarżącego były pozbawione podstaw. Skarżącemu przysługiwało prawo do wymiany korespondencji z Misją Buddyjską w Polsce, mógł też rozmawiać z jej przedstawicielami telefonicznie. Ponadto przysługiwała mu dieta, która mniej więcej zgodna była z jego religijnymi przekonaniem. Prokurator podkreślił jednakże okoliczność, iż uwzględniając fakt, że skarżący był przetrzymywany w pojedynczej celi, nie było świadków jego złego traktowania przez personel więzienny, i niemożliwym jest ustalenie, czy opisane przez skarżącego zdarzenia rzeczywiście miały miejsce.

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

15. W dniu 13 października 2006 roku Sąd Rejonowy oddalił tymczasową apelację skarżącego przeciwko postanowieniu z dnia 13 czerwca 2006 roku. Sąd stwierdził, że skarżący odmawiając przyjmowania posiłków zawierających mięso powoływał się na swój wegetarianizm. Sąd uwzględnił też fakt, że w aktach więziennych nie było żadnych informacji wskazujących na to, iż skarżący jest wegetarianinem, a ponadto przez 3 miesiące zgadzał się on na dietę PK, chociaż nie jest to dieta całkowicie pozbawiona mięsa.

16. W dniu 14 listopada 2006 roku, w odpowiedzi na kolejne skargi składane przez skarżącego, Regionalny Inspektor Służby Więziennej poinformował skarżącego, że jedyną dietą o charakterze specjalnym dostępną w Zakładzie Karnym w Goleniowie jest dieta "PK". Dieta ta, oprócz wieprzowiny, zawiera różne produkty mięsne, takie jak wołowina, drób i ryby. W tym zakładzie karnym dieta bezmięsna nie jest dostępna.

17. W dniu 20 listopada 2006 roku Inspektor Służby Więziennej w Szczecinie, w odpowiedzi na kolejną skargę, ponownie stwierdził, że jedynym rodzajem diety uwzględniającej przekonania religijne skarżącego jest dieta PK. Ponadto wyjaśnił on, że:

"Skazany ma prawo do zmiany wyznania w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności oraz do korzystania z wolności wyznania, o ile sobie tego życzy. Nie oznacza to jednakże, iż władze więzienne zobowiązane są zapewnić takiej osobie specjalne wyżywienie spełniające konkretne wymagania wynikające z zasad jej wiary. Kwestia rodzaju wyżywienia związanego z religią lub tradycją kulturową nie powinna prowadzić do manipulacji ze strony skazanych wobec władz więziennych w celu osiągnięcia korzyści osobistych."

18. W dniu 14 grudnia 2006 roku Sąd Rejonowy w Goleniowie oddalił tymczasową apelację skarżącego przeciwko postanowieniu z dnia 29 września 2006 roku.

19. W dniu 25 czerwca 2007 roku Misja Buddyjska w Polsce ponownie wystosowała pismo do Naczelnika Zakładu Karnego w Goleniowie, zwracając się do niego o zapewnienie skarżącemu diety bezmięsnej.

20. W skardze wniesionej do Sądu Okręgowego w Szczecinie w dniu 3 września 2007 roku skarżący podniósł, że dieta jaką mu przyznano w Zakładzie Karnym w Goleniowie nie uwzględniała jego przekonań religijnych.

21. W dniu 3 grudnia 2007 roku Sąd Okręgowy oddalił skargę skarżącego. Sąd stwierdził, że skarżący pozostawał na specjalnej diecie począwszy od 18 lipca 2006 roku. Dalej Sąd zauważył, że biorąc pod uwagę panujące w więziennej kuchni warunki techniczne, transport posiłków oraz niedobory kadrowe w kuchni, niemożliwym jest zapewnianie każdemu więźniowi indywidualnego wyżywienia zgodnego z dietetycznymi wymaganiami jego wyznania. Sąd potwierdził również, że przygotowywano posiłki nie zawierające wieprzowiny.

22. W marcu 2009 roku skarżący został przeniesiony do Zakładu Karnego w Nowogrodzie. W dniu 2 maja 2009 roku wystąpił on z prośbą o wydawanie mu posiłków bezmięsnych z uwagi na wymagania dietetyczne jego wyznania. Prośba skarżącego została odrzucona w dniu 13 maja 2009 roku.

23. W dniu 12 sierpnia 2009 roku, w odpowiedzi na skargę skarżącego, Rzecznik Praw Obywatelskich poinformował go, że władze więzienne nie są zobowiązane przygotowywać specjalnych posiłków uwzględniających zróżnicowane

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

wymagania dietetyczne. Ponadto, z uwagi na fakt, że skarżący był jedynym buddystą w tym zakładzie karnym, stanowiłoby to zbyt duże obciążenie dla władz więziennych.

II. WŁAŚCIWE PRAWO KRAJOWE I PRAKTYKA

A. Kodeks karny wykonawczy

24. Sytuację więźniów i osób tymczasowo aresztowanych reguluje Kodeks karny wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 roku.

Zgodnie z Artykułem 109 tego Kodeksu, więźniowie powinni otrzymywać posiłki przy uwzględnieniu charakteru ich zatrudnienia, wieku oraz – tam, gdzie jest to możliwe – przekonań religijnych i kulturowych. Na podstawie tego artykułu Minister Sprawiedliwości wydał Zarządzenie z dnia 22 września 2003 roku w sprawie określenia wartości dziennej normy wyżywienia oraz rodzaju diet wydawanych osobom osadzonym w zakładach karnych i aresztach śledczych. Zarządzenie to wymienia dwa rodzaje specjalnych diet – "dieta lekkostrawna" oraz "dieta cukrzycowa".

B. Środki na podstawie prawa cywilnego

25. Artykuł 23 kodeksu cywilnego zawiera otwartą listę tak zwanych "dóbr osobistych". Przepis ten stanowi:

"Dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska, pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach."

Artykuł 24 ustęp 1 kodeksu cywilnego stanowi:

"Ten, czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków ... Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny."

Artykuł 445 § 1 Kodeksu cywilnego, mający zastosowanie w przypadku uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia na skutek niedozwolonego czynu lub zaniechania ze strony urzędnika państwowego, brzmi następująco:

"... Sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę."

Zgodnie z artykułem 448 Kodeksu cywilnego, osoba, której dobra osobiste zostały naruszone może żądać zadośćuczynienia. Przepis ten, w odpowiednim fragmencie, brzmi następująco:

"W razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia."

C. Europejskie Reguły Więzienne

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

26. Rekomendacja Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (Rec (2006)2) ("Europejskie Reguły Więzienne"), przyjęta w dniu 11 stycznia 2006 roku, określa następujące standardy dotyczące diety więziennej, które mogą mieć znaczenie w kontekście niniejszej sprawy.

Reguła 22 brzmi następująco:

- "1. Więźniom należy zapewnić pożywną dietę, uwzględniającą ich wiek, kondycję fizyczną, wyznanie, tradycje kulturowe oraz charakter ich pracy.
2. Wymogi dotyczące pożywnej diety, w tym minimalna wartość energetyczna oraz zawartość białka, powinny być określone w prawie wewnętrznym.
3. Żywność powinna być przygotowywana i podawana z przestrzeganiem zasad higieny.
4. Posiłki powinny być podawane trzy dziennie, z rozsądnymi przerwami pomiędzy nimi.
5. Więźniowie powinni posiadać nieprzerwany dostęp do czystej wody pitnej.
6. Lekarz lub wykwalifikowana pielęgniarka powinni zaordynować zmianę diety dla danego więźnia w sytuacji, gdy zaistnieje taka potrzeba ze względów medycznych."

PRAWO

I. ZARZUT NARUSZENIA ARTYKUŁU 9 KONWENCJI

27. Skarżący wystąpił z zarzutem, że władze więzienne, odmawiając zapewnienia mu bezmięsnej diety zgodnej z jego przekonaniem religijnym naruszyły jego prawo to uzewnętrzniania swojego wyznania poprzez przestrzeganie zasad religii buddyjskiej, co podlega ochronie na podstawie Artykułu 9 Konwencji, który brzmi następująco:

"1. Każdy ma prawo do wolności myśli, sumienia i wyznania; prawo to obejmuje wolność zmiany wyznania lub przekonań oraz wolność uzewnętrzniania indywidualnie lub wspólnie z innymi, publicznie lub prywatnie, swego wyznania lub przekonań przez uprawianie kultu, nauczanie, praktykowanie i czynności rytualne.

2. Wolność uzewnętrzniania wyznania lub przekonań może podlegać jedynie takim ograniczeniom, które są przewidziane przez ustawę i konieczne w społeczeństwie demokratycznym z uwagi na interesy bezpieczeństwa publicznego, ochronę porządku publicznego, zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności innych osób."

28. Rząd zakwestionował taką argumentację.

A. Dopuszczalność skargi

29. Rząd argumentował, że skarżący mógł skorzystać, czego nie uczynił, ze środków o charakterze zadośćuczynienia, określonych w postanowieniach Artykułów 23 oraz 24 Kodeksu cywilnego w związku z Artykułem 445 oraz 448 Kodeksu cywilnego, w celu wniesienia pozwu o zadośćuczynienie z tytułu osadzenia w warunkach nieodpowiadających jego przekonaniom religijnym. Zdaniem Rządu, osoba pozbawiona wolności, której dobra osobiste zostały naruszone w wyniku niezapewnienia jej przez władze wyżywienia zgodnego z jej przekonaniem religijnym ma prawo wnieść pozew cywilny przeciwko Skarbowi Państwa. Rząd nie podał żadnych przykładów praktyki sądowej w tym względzie.

30. Skarżący odpowiedział, że środek ten nie mógł zostać uznany przez niego za odpowiedni i skuteczny, i w jego przypadku nie rokował powodzenia. W

szczegółności skarżący powołał się na fakt, iż władze więzienne poinformowały go, że nie było możliwe przygotowywanie wegetariańskich posiłków w więzieniu, ponieważ stanowiłoby to zbyt duże obciążenie dla władz.

[...]

B. Meritum skargi

1. Stanowisko skarżącego

34. Skarżący podniósł, że zgodnie z Artykułem 9 Konwencji Państwo ma obowiązek poszanowania i wspierania wolności jednostki w praktykowaniu swojego wyznania. Jakiegokolwiek ograniczenia mogą być nałożone jedynie w interesie bezpieczeństwa publicznego, ochrony porządku publicznego, zdrowia i moralności oraz wolności innych osób. Zdaniem skarżącego przestrzeganie zasad wegetarianizmu nie może zostać uznane za zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego, zdrowia, moralności ani praw i wolności innych osób.

35. Skarżący podkreślił dalej, że Buddyzm stanowi ścieżkę życia, na której jednostka powinna poznawać samą siebie i rozwijać swoją samoświadomość. Buddysta powinien doskonalić swoje życie duchowe. Odwołał się on do Trzeciej Dodatkowej Zasady Shakyamuni Buddha (w świętej księdze Brahmajala Sutra), zgodnie z którą:

"Uczniowi Buddy nie wolno świadomie jeść mięsa. Nie powinien on spożywać ciała jakiegokolwiek obdarzonej czuciem istoty. Osoba jedząca mięso traci ziarno Wielkiego Współczucia ... Ci, którzy to czynią, winni są niezliczonych występków."

36. Na koniec skarżący stwierdził, że Budda był nauczycielem, który dawał sugestie i wskazówki, ale nigdy nie wydawał rozkazów. Zauważył też, że jeżeli buddysta nie postępuje zgodnie z tymi wskazówkami, zatrzymuje się na ścieżce swojego samorozwoju i odrzuca nauczanie Buddy.

2. Stanowisko Rządu

37. Rząd stwierdził, że co do zasady nie kwestionuje tego, iż religijne zasady dotyczące diety mogą zostać uznane za zasadniczy aspekt praktyk religijnych i jako takie objęte są prawem do uzewnętrzniania swojej religii w rozumieniu Artykułu 9 Konwencji.

38. W swoim stanowisku Rząd, powołując się na *Wielką Encyklopedię PWN, tom 4, Warszawa 2001, s. 544*, zauważył że Buddyzm generalnie nie zabrania jedzenia mięsa, a wegetarianizm nie stanowi wymogu ani elementu składowego religii buddyjskiej. Dalej Rząd stwierdził, powołując się na Wikipedię (http://en.wikipedia.org/wiki/Buddhist_cuisine), że nawet rygorystyczna szkoła Mahayana, do której skarżący deklarował swoją przynależność jedynie zaleca wegetarianizm, natomiast nie nakazuje stosowania go. Stąd też jedynie niektórzy z buddystów Mahayana są wegetarianami.

39. Rząd podniósł też, że w konkretnych okolicznościach niniejszej sprawy wegetarianizm nie może zostać uznany za kluczowy aspekt praktykowania przez skarżącego swojej religii – w szczególności uwzględniając fakt, że skarżący wyraził zgodę na dietę PK i prosił o jej kontynuowanie.

40. W dalszej części swojego stanowiska Rząd stwierdził, że w każdym razie wymogi określone w ustępie drugim artykułu 9 Konwencji zostały spełnione. W szczególności zaś, zgodnie z Artykułem 109 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego, nie

WYROK JAKÓBSKI przeciwko POLSCE

ma obowiązku przyznawania więźniowi specjalnej diety zgodnej z jego przekonaniem religijnym. Rząd przyznał jednakże, że tam gdzie możliwe było zapewnienie przez zakład karny specjalnej diety, taka dieta powinna być przyznana więźniowi.

41. W konkluzji Rząd stwierdził, że przyjęcie założenia iż władze państwowe mają obowiązek zapewnić każdemu osadzonemu specjalne wyżywienie zgodne z jego przekonaniem religijnym byłoby zbyt rygorystyczne i pociągałoby za sobą zbyt wiele problemów natury technicznej i finansowej. Zdaniem Rządu dieta, jaką przyznano skarżącemu mniej więcej odpowiadała wymaganiom określonym przez zasady jego religii. Biorąc pod uwagę fakt, że w Zakładzie Karnym w Goleniowie przebywało prawie 1200 osadzonych, przygotowywanie specjalnych posiłków tylko dla jednej osoby nakładałoby nadmierne obciążenia na władze więzienne.

3. Ocena Trybunału

(a) Stosowanie Artykułu 9 Konwencji

[...]

(b) Kwestia ingerencji

[...]

(c) Zgodność z Artykułem 9 Konwencji

[...]

Z TYCH WZGLĘDÓW TRYBUNAŁ [...]

Sporządzono w języku angielskim oraz ogłoszono w formie pisemnej w dniu 7 grudnia 2010 roku, na zasadach artykułu ust. 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Lawrence Early

Kanclerz

Nicolas Bratza

Przewodniczący